

DEMOKRATIJS SKATINIMAS IR RINKIMŲ STEBĖJIMAS

Vienas iš Europos Sąjungos prioritetų – remti demokratiją visame pasaulyje. Demokratija yra vienintelė valdymo sistema, užtikrinanti gyventojams galimybę visapusiškai naudotis savo žmogaus teisėmis, ji taip pat yra lemiamas vystymosi ir ilgalaikio stabilumo veiksnys. Europos Parlamentas, kaip vienintelė piliečių tiesiogiai renkama ES institucija, ypač siekia skatinti demokratiją.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) 2 ir 21 straipsniai;
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 205 straipsnis.

POLITIKOS PRINCIPAI IR PRIEMONĖS

ES požiūris į demokratiją papildė jos darbą žmogaus teisių srityje (žr. faktų suvestinę [5.4.1](#)). Jis remiasi Visuotine žmogaus teisių deklaracija ir kitais tarptautiniais bei regioniniais žmogaus teisių, demokratiškos institucijų ir rinkimų standartais. Nuo 2015 m. ES savo paramą demokratijai taip pat grindžia Darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030 m., ypač 16 tikslu dėl atskaitingų institucijų ir įtraukaus bei dalyvaujamojo sprendimų priėmimo ir 10 tikslu dėl nelygybės mažinimo.

2009 m. lapkričio 17 d. Taryba priėmė išvadą dėl paramos demokratijai ES plėtojant išorės santykius, kuriose pateikta nauja paramos demokratijai strategija, grindžiama konkrečiai šaliai pritaikytu požiūriu, didesniu suderinamumu ir visų suinteresuotųjų šalių dalyvavimu. Vėliau, 2011 m. Komisijos pokyčių darbotvarkėje, buvo pabrėžta paramos žmogaus teisėms, demokratijai ir geram valdymui įgyvendinant ES vystymosi politiką svarba. Po 2011 m. arabų šalių sukilimų ES atnaujino savo Europos kaimynystės politiką ir patvirtino principą „parama pagal pažangą“, pagal kurį parama susieta su perėjimu prie demokratijos ir su tvirta demokratija. Toms šalims, kurios pasiryžusios imtis politinių reformų, siūlomos skatinamosios priemonės, įskaitant glaudesnę ekonominę integraciją, didesnę finansinę pagalbą, didesnę žmonių judumą ir galimybę patekti į ES vidaus rinką.

ES įsipareigojimas dėti daugiau demokratijos skatinimo pastangų buvo dar kartą patvirtintas ES strateginėje programoje ir veiksmų plane žmogaus teisių ir demokratijos srityje, kuriuos 2012 m. patvirtino Užsienio reikalų taryba. Šiame veiksmų plane numatytas planas užtikrinti sistemingesnius su ES [rinkimų stebėjimo misijū](#) ataskaitomis susijusius tolesnius veiksmus, siekiant paremti visą rinkimų ciklą. 2015 m. liepos mėn. priimtas 2015–2019 m. laikotarpio veiksmų planas, kuriuo siekiama

paramą demokratijai integruoti į keletą tikslų. Šiuo metu rengiamas 2020–2024 m. veiksmų planas.

Taryba savo 2012 m. išvadose „Demokratijos ir tvaraus vystymosi ištakos. ES bendradarbiavimas su pilietinės visuomenės organizacijomis išorės santykių srityje“ pabrėžė pilietinės visuomenės svarbą. 2017 m. birželio 19 d. Tarybos išvadose dėl ES bendradarbiavimo su pilietine visuomene išorės santykių srityje dar kartą patvirtintas ES įsipareigojimas kurti įgalėjusią ir atsparią pilietinę visuomenę, nes tai yra itin svarbus gero valdymo ir teisinės valstybės rėmimo bet kurioje demokratinėje šalyje būdas.

Kai kurie ilgai išplėtos ES politikos elementai yra susiję tiek su žmogaus teisėmis, tiek su demokratiniais principais. Tai apima konkrečioms šalims skirtas žmogaus teisių ir demokratijos strategijas, kuriose apibrėžiami veiksmų prioritetai ir tikslai, kurių ES turi siekti šalyse partnerėse, tarptautinių susitarimų nuostatas dėl žmogaus teisių ir demokratijos, pagal kurias ES gali sustabdyti prekybą ar bendradarbiavimą, jei šalis šurkščiai pažeidžia žmogaus teises ir demokratijos principus, ir Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonę (EDŽTRP) – strateginę finansavimo priemonę (žr. toliau).

Rinkimų stebėjimas yra pagrindinė ES priemonė, kuria remiami demokratiniai pokyčiai trečiojoje šalyse, propaguojamos žmogaus teisės ir teisinė valstybė bei prisidedama prie taikos kūrimo ir konfliktų prevencijos. ES ilgalaikių rinkimų stebėjimo misijų metu vertinami įvykiai, kurie vyksta per visą rinkimų procesą. Ilgalaikiai rinkimų stebėtojai paprastai pradeda darbą likus dviem mėnesiams iki rinkimų pradžios ir stebi visą rinkimų procesą iki oficialių rezultatų paskelbimo ir skundų nagrinėjimo procedūros. Trumpalaikiai rinkimų stebėtojai stebi rinkimų dieną ir balsų skaičiavimą. Vyriausiasis rinkimų stebėtojas paprastai yra Europos Parlamento narys. Po rinkimų stebėjimo misijos paskelbiama galutinė ataskaita, kurioje pateikiamos išvados ir rekomendacijos, jose pateikiamos gairės dėl rinkimų reformos ir galimos būsimos ES pagalbos. Be rinkimų stebėjimo, ES gali šalims partnerėms teikti techninę ir materialinę paramą rinkimams, gerindama demokratinį rinkimų sąlygas, didindama valstybinių ir nevalstybinių subjektų gebėjimus ir remdama būtinas reformas, turėdama mintyje visą rinkimų ciklą.

2019 m. spalio mėn. Taryba priėmė išvadas dėl demokratijos, kuriose dar kartą patvirtinami jos 2009 m. išvadų principai, kartu nustatant naujus uždavinius, kuriuos ES turi skubiai ir visapusiškai spręsti vykdydama išorės veiksmus. Tai apima kenkimą demokratinėms procesams ir institucijoms; žemą pasitikėjimo institucijomis ir politikais lygį; mažėjančią demokratinę erdvę veikti pilietinei visuomenei; didėjančią žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimų skaičių ir manipuliavimą naudojant interneto technologijas.

FINANSAVIMO PRIEMONĖS

Pagrindinis Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonės (EDŽTRP) uždavinys – remti žmogaus teises, demokratines reformas, politinį dalyvavimą ir atstovavimą. Pagal EDŽTRP, kuri skirta šiems konkrečioms tikslams siekti, yra finansuojami projektai, programos ir ES rinkimų stebėjimo misijos, taip pat skiriamos

dotacijos pilietinės visuomenės organizacijoms, nevyriausybinėms organizacijoms ir žmogaus teisių gynėjams.

Pagal Europos kaimynystės priemonę teikiama finansinė parama siekiant propaguoti teisinės valstybės principą, skatinti politinį dialogą ir reformas, demokratizaciją, žiniasklaidos pliuralizmą ir rinkimų stebėjimą. Pietinių ir rytinių ES kaimyninių šalių pilietinės visuomenės veikėjai taip pat gali būti laikomi atitinkančiais reikalavimus gauti Pilietinės visuomenės kaimynystės programos teikiamą finansavimą projektams, tinklams, mokymui ir keitimuisi geriausia patirtimi.

Finansinė parama taip pat teikiama pagal vystomojo bendradarbiavimo priemonę. Pagrindinis jos tikslas – panaikinti skurdą, tačiau ja taip pat siekiama įtvirtinti ir remti demokratiją besivystančiose šalyse.

Tam tikromis aplinkybėmis, siekiant remti demokratines institucijas ir pilietinę visuomenę, gali būti naudojama ES priemonė, kuria prisidedama prie stabilumo ir taikos (IcSP).

Europos plėtros fondas (EPF), kurio veikla finansuojama ne iš ES biudžeto, bet kurį valdo Komisija, finansuoja bendradarbiavimą su Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno valstybėmis. Kaip ir vystomojo bendradarbiavimo priemonės atveju, naudojant šį fondą daugiausia dėmesio skiriama skurdo mažinimui, bet jis taip pat padeda įtvirtinti ir remti demokratiją, teisinę valstybę ir gerą valdymą.

2018 m. Komisija pateikė pasiūlymą dėl 2021–2027 m. laikotarpio išorės finansavimo priemonių, kuriame siūloma į vieną reglamentą sujungti EDŽTRP, EKP, VBP, IcSP ir EPF. 2019 m. kovo 27 d. Parlamentas per pirmąjį svarstymą [priėmė](#) savo poziciją dėl šio pasiūlymo, sustiprindamas nuorodas į paramą demokratijai kaip ES išorės pagalbos tikslą ir reikalaujamas didesnio finansinio paketo žmogaus teisių ir demokratijos teminei programai. Šiuo metu [vyksta](#) institucijų derybos.

2012 m. buvo įsteigtas Europos demokratijos fondas. Nepriklausomo privatinės teisės pagrindu veikiančio fondo tikslas – remti demokratinį pokyčių siekiančius politinius ir pilietinės visuomenės veikėjus, greitai, lanksčiai ir nebiurokratiškai teikiant specialiai pritaikytą finansinę pagalbą ir dėmesį sutelkiant į ES rytines ir pietines kaimynines šalis. Jo valdybą sudaro ES valstybių narių ir institucijų atstovai, įskaitant daugiausia devynis Europos Parlamento narius, taip pat kiti ekspertai.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Europos Parlamentas – vienintelė ES piliečių tiesiogiai renkama ES institucija – yra tvirtai įsipareigojęs remti tvarią demokratiją visame pasaulyje. Šį įsipareigojimą jis pabrėžė daugelyje rezoliucijų. Parlamentas kasmet priima rezoliuciją dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje ir ES politikos šioje srityje, kurioje analizuojami pagrindiniai ES požiūrio į paramą demokratijai iššūkiai ir laimėjimai ir pateikiamos rekomendacijos ateičiai.

Parlamentas taip pat parengė įvairių priemonių, kad galėtų tiesiogiai prisidėti prie [paramos demokratijai visame pasaulyje](#). Parlamentas nuolat dalyvauja rinkimų stebėjimo veikloje, dirba nacionalinių rinkimų procesų teisėtumo stiprinimo ir visuomenės pasitikėjimo rinkimų procesu bei žmogaus teisių apsauga didinimo

sirtyse. Kasmet Parlamentas siunčia kelias parlamentines delegacijas į trečiąsias šalis stebėti rinkimų ar referendumų. Parlamentas gali nuspręsti siųsti tokias EP narių delegacijas su sąlyga, kad rinkimai rengiami nacionaliniu lygmeniu, nacionalinės institucijos kviečia ES arba Europos Parlamento atstovus ir kad toje šalyje veikia ilgalaikė misija. Parlamento delegacijos yra visada įtraukiamos į ES rinkimų stebėjimo misijas arba Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro rengiamas ilgalaikes misijas. Su Europos Parlamentu konsultuojamasi dėl ES rinkimų stebėjimo misijų nustatymo, planavimo ir tolesnių veiksmų.

Vadovaudamasis savo visapusišku požiūriu į paramą demokratijai, Parlamentas sieja rinkimų stebėjimą su papildoma veikla, tokia kaip priešrinkiminiai veiksmai ir porinkiminių pažangos stebėjimas, veiksmai žmogaus teisių srityje ir parlamento darbą remiančios iniciatyvos. Ypatingas dėmesys skiriamas Pietryčių Europos plėtros ir Europos kaimynystės priemonėje dalyvaujančioms šalims. Europos Parlamentas teikia pagalbą už ES ribų esantiems parlamentams siekiant stiprinti jų institucinius pajėgumus, rengdamas trečiųjų šalių parlamentų nariams ir pareigūnams skirtas konferencijas ir seminarus, bendras mokymo programas ir pažintinius vizitus, taip pat teikdamas stipendijas jų darbuotojams. Jis padeda šalių partnerių parlamentams integruoti nuostatas dėl žmogaus teisių į teisės aktus ir užmegzti ryšius su pilietine visuomene. Parlamentas padeda stiprinti demokratinių permainų nešėjų, įskaitant žmogaus teisių gynėjus, gebėjimus ir skatina žiniasklaidos laisvę bei nepriklausomą žurnalistiką. Šį požiūrį atspindi Parlamento [Sacharovo premija už minties laisvę](#) ir Sacharovo premijos laureatų bendruomenės veikla. Simone Veil programa skirta konkrečiai moterims politikėms ir parlamento narėms remti. Parlamentas taip pat teikia paramą ir ekspertines žinias tarpininkavimo ir dialogo srityje, su parlamentais partneriais vykdydamas tikslinę veiklą ir organizuodamas tarptautinius renginius, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama tarpininkavimui ir konfliktų prevencijai. [Jaunujų politinių lyderių programa](#) yra viena iš pavyzdinių iniciatyvų, kuria siekiama skatinti būsimų ne ES šalių lyderių dialogą ir tarpusavio supratimą ir taip prisidėti prie pasitikėjimo ir taikos kūrimo. 2019 m. kovo mėn. priimtoje Europos Parlamento [rezoliucijoje](#) dėl ES pajėgumų konfliktų prevencijos ir tarpininkavimo srityje stiprinimo pripažįstama tarpininkavimo ir dialogo procesų svarba ir Parlamento vaidmuo šiuose procesuose.

Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė teikia politines gaires įvairiai Parlamento veiklai. Šią grupę sudaro 16 EP narių ir jai pirmininkauja Parlamento Užsienio reikalų komiteto ir Vystymosi komiteto pirmininkai. Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė priima sprendimus dėl Europos Parlamento rinkimų stebėjimo misijų ir tvirtina kitos veiklos [metinę darbo programą](#). 2020 m. dar kartą patvirtintos šešios šalys ir (arba) regionai, kuriems taikoma sustiprinta demokratijos rėmimo veikla, t. y. Ukraina, Sakartvelas, Moldova, Tunisas, Vakarų Balkanai (prioritetinis regionas) ir Visos Afrikos Parlamentas (prioritetinis regioninis parlamentas).

Marika Lerch
09/2020

